

Werkdocument: onderzoek relatie democratie en economische groei

Dit werkdocument geeft een overzicht van de relatie tussen democratie en economische groei. Het trekt twee conclusies: ten eerste dat democratische instituties belangrijk zijn voor de economische groei in een land. Ten tweede dat van de instituties in Nederland die voorwaardelijk zijn voor economische groei de discussie zich vooral richt op de staat van de politieke instituties

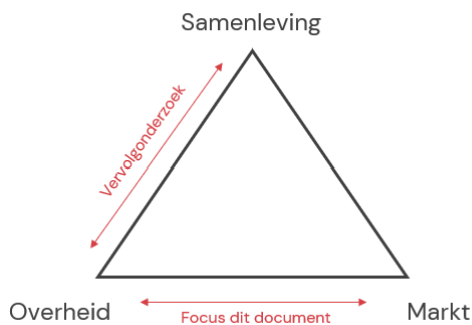
Aanleiding

Nederland is een welvarend land met een sterke democratie. Toch zijn er uitdagingen, zowel bij de welvaart als bij de democratie.

Er zijn zorgen over toenemende polarisatie in de Nederlandse samenleving en een afnemend vertrouwen in de overheid (Ridder et al., 2023). De partijen in het politieke midden verliezen steeds meer kiezers, terwijl de stem van partijen aan de uiterste zijden steeds luider wordt. Er is ook discussie of de grote uitdagingen op het gebied van milieu en klimaat aangepakt kunnen worden zonder in te leveren op economische groei. Zo stellen sommigen dat economische krimp noodzakelijk is om de uitdagingen aan te kunnen.

Dit roept vragen op over de relatie tussen de welvaart in Nederland en de democratie. Is de democratie een belangrijke oorzaak van de economische groei in Nederland? En als deze economische groei onder druk staat, wat betekent dat dan voor de democratie?

Dit onderzoekstraject onderzoekt de relatie tussen democratie en economische groei. Dit werkdocument richt zich specifiek op de eerste vraag: **is democratie een belangrijke drijfveer voor economische groei?** Dit kan gezien worden als de relatie tussen overheid en markt, zoals weergegeven op de onderste as in de figuur hieronder.

Bron: Steur (2015)

Om deze eerste vraag te beantwoorden kijken wij naar de academische literatuur over het verband tussen democratie en instituties voor economische groei en koppelen dat, voor zover mogelijk, aan de Nederlandse situatie.

Het document is een aanvulling op eerder werk van de Studiegroep Openbaar Bestuur (Steur, 2017), dat de literatuur over het verband tussen openbaar bestuur en economie in kaart bracht (waarbij de nadruk lag op het functioneren van openbaar bestuur, en minder op de instituties die dat functioneren tot stand brengen).

Box I: Definitie democratie

De politieke definitie van democratie komt neer op een bestuursvorm waarin er regelmatige, eerlijke en vrije verkiezingen zijn waarin iedereen kan deelnemen.

Er zijn ook bredere definities van democratie. Volgens die definities is een democratie niet los te zien van een burgermaatschappij (*civil society*). Dat betekent dat er direct een vertaling plaatsvindt richting instituties. De kwaliteit van rechtstaat, de effectiviteit van de overheid, corruptie, kwaliteit van regulatie, en dergelijke komen aan bod.

Instituties zijn daarom een belangrijke verzamelterm: deze term kan zowel de democratie in nauwe als in enge zin beschrijven. We zullen daarom enige aandacht besteden aan het classificeren van verschillende soorten instituties.

Daarnaast is politieke stabiliteit een veelgebruikte maatstaf. In een democratie zijn maatschappelijke conflicten geïnstitutionaliseerd: strijden voor verandering gaat via het stembiljet en niet via geweld.

De economische literatuur gebruikt verschillende definities voor democratie om te zien of resultaten robuust zijn. In onze eigen meer structurele analyse naar de Nederlandse democratie kijken wij breed: wij kijken naar instituties in de samenleving, het vertrouwen onder de bevolking en de mogelijkheid van het democratisch systeem om conflicten in de samenleving op te lossen.

Box II: Definitie economische groei

Om het verband tussen de economie en de democratie te bestuderen, is een definitie van economische vooruitgang nodig. Economische groei wordt vaak gedefinieerd als bbp groei, zoals gemeten in nationale rekeningen. Deze definitie heeft als voordeel dat het duidelijk meetbaar is en er veel bekend is over de valkuilen bij interpretatie.

Vaak wordt bbp-groei gebruikt als indicator van menselijk welzijn. Het meten van dat welzijn is namelijk niet gemakkelijk. Er kan worden gekeken naar subjectieve maatstaven (zoals enquêtes), maar deze zijn niet onomstreden. Een andere mogelijkheid is het bestuderen van de keuzes die mensen maken, omdat die iets zeggen over hun individuele voorkeuren. Maar dat laat zich weer niet gemakkelijk reduceren tot een meetbaar en vergelijkbaar getal.

Een dergelijk bredere interpretatie kan echter leiden tot problemen. Sommige met welzijn geassocieerde zaken hangen namelijk negatief samen met de grootte van de economie. Zo leidt meer vrije tijd ten koste van gemeten arbeid tot een lager bbp, maar niet noodzakelijk tot een lager welzijn. Ook ongemeten arbeid, inkomensonzekerheid, klimaatverandering, luchtvervuiling, biodiversiteit en dierenwelzijn of rechtvaardigheidsprincipes krijgen geen plek in bbp.

Ten slotte is er nog een onderscheid tussen individuele en collectieve maatstaven. Bbp zegt iets over het gemiddelde inkomen van het individu. Maar het is op zichzelf niet informatief over hoe dat inkomen verdeeld is. Juist met het oog op de democratie is dat onderscheid relevant. Welke definitie van economische vooruitgang het best is hangt van de context af en kan zelfs afhangen van individuele voorkeuren. Bij literatuurstudie is het dus interessant om te bezien welke definities de literatuur hanteert en in hoeverre de breedte van de definitie 'economische groei' uitmaakt voor het antwoord op de onderzoeksvragen.

Aanpak

De relatie tussen democratische en economische groei is niet eenvoudig bepaald. De concepten kunnen op verschillende manieren worden gedefinieerd (zie Box I en II). Daarnaast is de relatie die in de literatuur gevonden wordt niet een op een toe te passen op de Nederlandse situatie. Om toch een beeld te schetsen van de relatie tussen democratie en economische groei in Nederland zullen we ons in dit onderzoek richten op instituties als voorwaarde voor economische groei. Allereerst geven we een overzicht van bestaande literatuur over de algemene relatie tussen democratie en economische groei. Vervolgens kijken we verder naar welke instituties een belangrijke voorwaarde zijn voor economische groei. Tot slot gaan we in op de status van deze instituties in Nederland.

1. Literatuuroverzicht relatie democratie en economische groei

Het verband tussen democratie en economische groei is door de jaren heen veelvuldig onderzocht. Het gevonden verband is niet eenduidig, wat ook niet vreemd is. Democratie is, zoals we al hebben vastgesteld, moeilijk te meten. Daarnaast is een causaal verband leggen met groei lastig. Er is weinig variatie in of landen een democratie zijn of niet. De variatie die er is, is zelden exogeen te noemen: of er een democratie is of niet kan ook weer door economische omstandigheden worden beïnvloed. En groei wordt bepaald door een groot aantal factoren op allerlei verschillende niveaus, waarvan sommige weer beïnvloed worden door democratie en andere niet. Ten slotte zullen die invloeden zich kenbaar maken op uiteenlopende snelheden.

Er zijn dan ook studies die een negatief verband constateren en studies die geen (significant) verband vinden. Maar recentere studies, die methodologisch ook het meest gevorderd zijn, tonen wel een positief verband.

Helliwell (1994) onderzoekt voor 125 landen in de periode 1960–1985 de relatie tussen democratie en economische groei en vindt een negatief effect. Dit negatieve effect wordt gedeeltelijk gecompenseerd door het positieve effect dat democratie indirect heeft op economische groei via onderwijs en kapitaalinvesteringen. Tavares en Wacziarg (2001) kijken uitsluitend naar dit soort indirecte effecten van democratie op economische groei. Economische groei wordt positief beïnvloed via het positieve effect dat democratie heeft op menselijk kapitaal en verminderde inkomensongelijkheid. Tegelijkertijd wordt economische groei negatief beïnvloed door verminderde kapitaalaccumulatie en een grotere overheid (in termen van overheidsconsumptie ten opzichte van bbp) die verstoring kan werken. Deze indirecte effecten bij elkaar opgeteld resulteren in een gematigd negatief effect van democratie op economische groei (Tavares en Wacziarg, 2001).

Ook Aisen & Veiga (2011) onderzoeken indirecte effecten, zij het in tegengestelde richting: het effect van politieke instabiliteit op economische groei. De auteurs concluderen dat politieke instabiliteit economische groei negatief beïnvloedt via verminderde productiviteitsgroei, kapitaalaccumulatie en opbouw van menselijk kapitaal. Ook Feng (1997) snijdt de notie van politieke stabiliteit aan. Democratie heeft een positief effect op economische groei, door het bieden van een stabiel politiek klimaat dat ongrondwettelijke regeringswisselingen beperkt, maar wel de mogelijkheid biedt tot ingrijpende regeringswijzigingen *binnen* het systeem. Gebruikmakend van panel data van 100 landen in de periode 1960–1990, concludeert Barro (1996) dat een toename in politieke rechten aanvankelijk leidt tot een toename in economische groei, maar dat de groei vertraagt zodra een bepaald niveau van democratie is bereikt. Na dit punt is er sprake van een negatief verband tussen democratisering en economische groei.

Murtin en Wacziarg (2014) onderzoeken het verband tussen democratie en economische groei over een langere periode, van 1870 tot 2000. Dit levert geen eenduidig verband op. Wel concluderen de auteurs dat basisonderwijs en in mindere mate inkomensniveau per capita bepalende factoren zijn voor de kwaliteit van politieke instituties. Burkhart en Lewis-Beck (1994) concluderen dat economische groei bijdraagt aan democratisering, maar dat de relatie vice versa

niet direct zichtbaar is. Tot een vergelijkbare conclusie komen Giavazzi en Tabellini (2005). Zij concluderen dat landen die eerst de economie openstellen en vervolgens overgaan naar een democratie betere economische uitkomsten kennen dan landen die in een tegengestelde volgorde hervormen.

Papaioannou en Siourounis (2008) onderzoeken het effect van een transitie naar democratie op economische groei door te kijken naar bbp per capita voor en na transitie voor landen in de periode 1960–2003. Er wordt een positief effect gevonden, met name voor de middel- en lange termijn. Bates, Fayad en Hoeffler (2012) onderzoeken op een vergelijkbare manier het effect van democratisering op economische groei in Sub-Sahara Afrika en vinden ook positieve effecten. Wel wijzen zij op de fragiliteit van de democratieën in de onderzochte landen. Rodrik en Wacziarg (2005) ontcrachten de hypothese dat democratisering gepaard gaat met slechte economische uitkomsten in met name armere landen. De auteurs vinden juist een positief effect van democratisering op de korte termijn door een 'boost' van de economische groei en verminderde volatiliteit van de groei.

Een recentere studie van Acemoglu et al. (2019) verfijnt eerdere analyses en vindt een positief verband tussen democratie en economische groei. De auteurs gebruiken veel verschillende proxies om te benaderen of een land democratisch is. Daarnaast gebruiken ze verschillende statistische methodes om "democratie" te isoleren van economische groei. Het bbp per capita is 25 jaar na permanente democratisering gemiddeld 20 procent hoger. Acemoglu et al. (2019) beschrijven hoe democratie leidt tot meer investeringen, meer economische hervormingen, betere scholing en minder sociale onrust, wat bijdraagt aan de economische groei van een land.

Zoals bovenstaande papers laten zien, is het gevonden verband tussen democratie en economische groei sterk afhankelijk van de gekozen tijdsperiode, indicatoren en gebruikte methode. Toch lijkt de meer recente literatuur te wijzen op een overwegend positief relatie tussen democratie en economische groei. De oorzaak lijkt te zijn dat democratieën meer investeringen aantrekken en meer aandacht geven aan het opleiden van hun bevolking.

2. Instituties nodig voor economische groei

De vertaalslag van deze literatuur naar Nederland is lastig, aangezien Nederland al een vergevorderde democratie is. De literatuur richt zich daarentegen vaak op ontwikkelingslanden. Om de relatie tussen democratie en economische groei toch beter te begrijpen kijken we breed naar de (democratische) instituties die nodig zijn voor economische groei. Daarvoor gebruiken we een raamwerk, gebaseerd op onder andere Williamson (2000) en Rodrik (2000). Wij identificeren grofweg vier categorieën van voorwaarden in de literatuur.

I. Cultuur

Culturele factoren spelen een rol in de mate van economische groei. Cultuur is echter lastig te definiëren, waardoor het vaak een gegeven is in de economische literatuur. Maar er zijn aanwijzingen dat economische groei in regio's met hogere niveaus van bepaalde culturele waarden (e.g. vertrouwen) groter is (Tabellini, 2010; Beugelsdijk en Van Schaik, 2001). McCloskey (2016) stelt dat de vervanging van aristocratische waarden door bourgeois waarden (e.g. verbetering, nieuwigheid, het nemen van risico's, creativiteit, democratie, gelijkheid, vrijheid, waardigheid) in samenleving de oorzaak zijn van economische groei. Mickiewicz en Kaasa (2020) vinden dat samenleving die meer waarde hechten aan creativiteit en veiligheid een grotere kans hebben dat burgers gaan ondernemen.

II. Politiek

De wetgevende, uitvoerende en rechterlijke macht zorgen voor *checks and balances* en institutionaliseren conflicten in de samenleving. De concrete invulling van deze instituties heeft gevolgen voor economische groei via beleidskeuzes (Persson, Roland en Tabellini, 2000; Acemoglu, 2005) en de mate van politieke stabiliteit (Aisen en Veiga, 2011); landen die politiek instabiel zijn, hebben minder investeringen (Busse en Hefeker, 2007)

III. Economie

Economische instituties zijn belangrijk voor economische groei (Acemoglu, 2015). Alhoewel er ook het omgekeerde effect is: economische groei leidt tot betere instituties (Glaeser et al. 2004). Rodrik (2000) onderscheidt vier soorten economische instituties die nodig zijn voor economische groei. Marktscheppende instituties creëren de voorwaarden voor een markt, waarbij de focus ligt op orde en recht. Marktstabiliserende instituties zijn gericht op het verminderen van conjunctuurschommelingen. Marktregulerende instituties houden toezicht op de markt en marktlegitimerende instituties zijn gericht op brede welvaart en herverdeling.

IV. Verdeling

Hoe de welvaart is verdeeld in een samenleving heeft invloed op economische groei. Afhankelijk van het gekozen mechanisme zijn er verschillende verbanden te vinden (Mdingi en Ho, 2021). Zo wordt hogere ongelijkheid geassocieerd met grotere onzekerheid van beleid en legitimiteit van eigendomsrechten en een vergrote kans op coups, revoluties en geweld in een land, wat invloed heeft op de economische groei van een land (Alesina en Perotti, 1996).

3. Situatie in Nederland

Wij structureren de literatuur in vier categorieën. Deze kunnen gezien als voorwaarden voor economische groei. Nederland is een vergevorderde democratie. De instituties zijn dan ook in hoge staat. Toch identificeren wij enkele knelpunten die economische groei in gevaar kunnen brengen. De meeste zorgpunten worden geuit bij de politieke instituties in Nederland.

I. Cultuur

Als we vertrouwen hanteren als indicator voor de relatie tussen cultuur en economie in de Nederlandse context, dan scoort Nederland boven het OESO-gemiddelde scoort wat betreft vertrouwen in de nationale overheid (OESO, 2022). Opvallend is dat het vertrouwen in de medemens hoger is dan in politieke instituties in Nederland (CBS, 2022). Bovendien constateert het SCP (2023a) dat het vertrouwen in de politiek laag is in vergelijking met de afgelopen twee decennia. Of dit gebrek aan vertrouwen ook de economische groei op termijn kan schaden kan met deze gegevens niet beantwoord worden.

II. Politiek

Er is kritiek op het functioneren van de machtsorganen in Nederland. Op het terrein van de rechterlijke macht is er discussie of de rechter niet teveel op de stoel van de wetgever gaat zitten (Besselink, 2018; Teulings, 2022). De Commissie Remkes (2018) signaleert daarnaast de behoefte aan verbetering van inhoudelijke representatie en de noodzaak tot versterking van de democratische rechtsstaat. Daarnaast zien we in de Tweede Kamer, die samen met de regering de wetgevende macht vormt, een toenemende versplintering. Dat leidt tot discussie over de kiesdrempel (Remkes et al., 2018). Ook over het functioneren van de uitvoerende macht is discussie, waar met name de lange termijn ondergesneeuwd is geraakt. Zo is de cultuur bij de overheid niet bevorderlijk voor strategisch werk (Auditdienst Rijk, 2020) en durft de overheid te weinig te verkennen en scenario's uit te werken (Phlippen, 2021). Disfunctionele politieke machtsorganen kunnen op twee manieren leiden tot lagere economische groei: door instabiliteit wat investeringen in de samenleving kan doen afnemen en door slechte (of geen) beleidskeuzes die belangrijk zijn voor economische groei.

III. Economie

Wat betreft de economische instituties is er ruimte voor verbetering in Nederland. De Europese Commissie (2019-2022) geeft meerdere adviezen: Het verminderen van afhankelijkheid van fossiele brandstoffen (marktcreërend), het verminderen van verstoringen

op de woningmarkt (marktregulerend), het hervormen van het pensioenstelsel (marktlegitimerend) en het in overeenstemming brengen van uitgaven met de beleidskoers (marktstabiliserend).

IV. Verdeling

Ongelijkheid in Nederland is internationale vergelijken laag in Nederland. Daarnaast neemt de ongelijkheid weinig toe. Ook de sociale mobiliteit valt in internationale vergelijking niet uit de toon, al er zijn wel zorgen over de ontwikkeling daarvan (SCP, 2023b; Nissen et al, 2019). Daarnaast zijn er recent zorgen over de gevolgen van opkomende technologieën (Susskind, 2018). Dat laatste betreft eerder gevolgen van economische ontwikkeling op instituties dan andersom, en is daarom een vraag voor vervolgonderzoek.

Conclusie

Het identificeren van het causale verband tussen democratie en economische groei is lastig. Toch lijkt de academische literatuur erop te wijzen dat democratieën een hogere mate van economische groei hebben. De vertaalslag van deze literatuur naar Nederland is doordat Nederland al lang een ver ontwikkelde democratie is moeilijk. Maar een raamwerk met (democratische) instituties die nodig zijn voor economische groei bieden aanknopingspunten om de economische groei te verstevigen. De grootste zorgen zijn er bij de politieke instituties in Nederland.

Vervolgonderzoek zal verder naar deze politieke instituties moeten kijken als het de vraag omdraait: wat betekenen de economische groei en transities voor onze democratie? Dit sluit aan bij kritiek van Herman Tjeenk Willink die stelt dat de overheid te veel nadrukt legt op de markt.

Deze vraag is extra relevant nu Nederland staat voor een aantal grote uitdagingen, zoals de klimaattransitie, stikstofcrisis en veranderende geopolitieke verhoudingen, die veel eisen van de samenleving. De vraag rijst of ons stelsel in staat is de gevraagde oplossingen te leveren zonder in te leveren op democratische legitimiteit. Wij stellen enkele deelvragen op:

1. Zal de Nederland economische groei (gedeeltelijk) achter blijven door de transities die de samenleving moet doorgaan?
2. Welke gevolgen hebben de grote transities (en de daardoor mogelijk achterblijvende economische groei) voor het functioneren van onze instituties?
3. Hoe zorgen wat de besluiten die genomen worden om de economie te transformeren genoeg democratische legitimiteit bevatten?

Literatuur

- Acemoglu, D., Naidu, S., Restrepo, P., & Robinson, J. A. (2019). Democracy does cause growth. *Journal of political economy*, 127(1), 47-100.
- Acemoglu, D. (2015). Why nations fail?. *The Pakistan Development Review*, 54(4), 301-312
- Acemoglu, D. (2005). Constitutions, politics, and economics: A review essay on Persson and Tabellini's the economic effects of constitutions. *Journal of Economic Literature*, 43(4), 1025-1048.
- Aisen, A., & Veiga, F. J. (2013). How does political instability affect economic growth?. *European Journal of Political Economy*, 29, 151-167.
- Alesina, A., & Perotti, R. (1996). Income distribution, political instability, and investment. *European economic review*, 40(6), 1203-1228.
- Auditdienst Rijk (2020) Samenvatting oorzaken en effecten gemeenschappelijke ongeschreven regels bij de Rijksoverheid is, te raadplegen via <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/woo-besluiten/2023/03/02/besluit-op-woo-verzoek-over-analyses-en-onderzoeken-naar-de-cultuur-en-het-gedrag-bij-de-rijksoverheid>
- Barro, R. J. (1996). Democracy and growth. *Journal of economic growth*, 1, 1-27.
- Bates, R. H., Fayad, G., & Hoeffler, A. (2012). The state of democracy in Sub-Saharan Africa. *International Area Studies Review*, 15(4), 323-338.
- Besselink, L. (2018). De constitutioneel meer legitieme manier van toetsing: Urgenda voor het Hof Den Haag. *Nederlands Juristenblad*, 93(2154). Beugelsdijk, S., & Van Schaik, A. B. T. M. (2001). Cultuur en economie.
- Burkhart, R. E., & Lewis-Beck, M. S. (1994). Comparative democracy: The economic development thesis. *American political science review*, 88(4), 903-910.
- Busse, M., & Hefeker, C. (2007). Political risk, institutions and foreign direct investment. *European journal of political economy*, 23(2), 397-415.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2022). *Vertrouwen in mensen en in organisaties; persoonskenmerken*. Gedownload van: <https://www.cbs.nl/nl-nl/cijfers/detail/82378ned?dl=1B45F#>
- Europese Commissie (2022) Council Recommendation on the economic policies of the Netherlands and delivering a Council opinion on the 2022 Stability Programme of the Netherlands, *European Commission*
- Europese Commissie (2021) Council Recommendation delivering a Council opinion on the 2021 Stability Programme of the Netherlands, *European Commission*
- Europese Commissie (2020) Council Recommendation on the 2020 National Reform Programme and delivering a Council opinion on the 2020 Stability Programme of the Netherlands, *European Commission*
- Europese Commissie (2019) Council Recommendation on the 2019 National Reform Programme and delivering a Council opinion on the 2019 Stability Programme of the Netherlands, *European Commission*
- Feng, Y. (1997). Democracy, political stability and economic growth. *British Journal of Political*
- Glaeser, E. L., La Porta, R., Lopez-de-Silanes, F., & Shleifer, A. (2004). Do institutions cause growth?. *Journal of economic Growth*, 9, 271-303 *Science*, 27(3), 391-418.
- Giavazzi, F., & Tabellini, G. (2005). Economic and political liberalizations. *Journal of monetary economics*, 52(7), 1297-1330.
- Helliwell, J. F. (1994). Empirical linkages between democracy and economic growth. *British journal of political science*, 24(2), 225-248.
- McCloskey, D. N. (2016). *Bourgeois equality: How ideas, not capital or institutions, enriched the world*. University of Chicago Press
- Mdingi, K., & Ho, S. Y. (2021). Literature review on income inequality and economic growth. *MethodsX*, 8, 101402.
- Mickiewicz, T., & Kaasa, A. (2022). Creativity and security as a cultural recipe for entrepreneurship. *Journal of Institutional Economics*, 18(1), 119-137.
- Murtin, F., & Wacziarg, R. (2014). The democratic transition. *Journal of Economic*

- Growth*, 19, 141–181.
- Nissen, R., Hogervorst, W., Maatoug, S. en Ziesemer, V. (2019). Kansenongelijkheid vraagt om aandacht bij beleid en wetenschap. *Economisch Statistische Berichten*, 104(4780), 568–571.
- OESO (2022) Building Trust to Reinforce Democracy: Main Findings from the 2021 OECD Survey on Drivers of Trust in Public Institutions, *OECD Publishing Paris*
- Papaioannou, E., & Siourounis, G. (2008). Democratisation and growth. *The Economic Journal*, 118(532), 1520–1551.
- Phlippen, S. (2021). Een weerbare overheid mag best wat kosten. *Het Financieel Dagblad*, 6 september 2021.
- Persson, T., Roland, G., & Tabellini, G. (2000). Comparative politics and public finance. *Journal of political Economy*, 108(6), 1121–1161.
- Remkes, J. W., van Baalen, C. C., Janse de Jonge, E. J., Kohnstamm, J., Koole, R. A., Lagerwerf-Vergunst, E. F., ... & Quik-Schuijt, A. C. (2018). Lage Drempels, Hoge Dijken: Democratie en Rechtsstaat in Balans: Eindrapport van de staatscommissie parlementair stelsel.
- Rodrik, D. (2000). Institutions for high-quality growth: what they are and how to acquire them. *Studies in comparative international development*, 35, 3–31.
- Rodrik, D., & Wacziarg, R. (2005). Do democratic transitions produce bad economic outcomes?. *American Economic Review*, 95(2), 50–55.
- Ridder, J. D., Hul, L. V. T., & Broek, A. V. D. (2023). Burgerperspectieven 2023 I 1. *Sociaal Cultureel Planbureau*
- Sociaal Cultureel Planbureau (2023a). Sociale en Culturele Ontwikkelingen, Stand van Nederland 2023
- Sociaal Cultureel Planbureau (2023b). Eigentijdse Ongelijkheid: de postindustriële klassenstructuur op basis van vier typen kapitaal
- Steur, B. (2015). Een inleidende beschouwing. In: Ministerie van BZK (2015). *Het openbaar bestuur in historisch perspectief: Achtergronddocument Studiegroep Openbaar Bestuur*. Den Haag: Ministerie van BZK.
- Steur, B. (2017). Visie op het openbaar bestuur. Een essay ter gelegenheid van het afscheid van Richard van Zwol.
- Susskind, J. (2018). *Future politics: Living together in a world transformed by tech*. Oxford University Press.
- Tabellini, G. (2010). Culture and institutions: economic development in the regions of Europe. *Journal of the European Economic Association*, 8(4), 677–716.
- Tavares, J., & Wacziarg, R. (2001). How democracy affects growth. *European economic review*, 45(8), 1341–1378.
- Teulings, C. (2022). Box 3 uitspraak Hoge Raad vergroot rechtsonzekerheid, *Me Judice*, gepubliceerd 25 april 2022.
- Williamson, O. E. (2000). The New Institutional Economics: Taking Stock, Looking Ahead. *Journal of Economic Literature*, 38(3), 595–613.